

Η ΔΙΑΦΟΡΑ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΟΔΟΥ

Τοῦ κ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΔΑΜΑΛΑ

Κατὰ γενικὸν κανόνα, ὑπάρχει ταυτότης ἀπόψεων, ὡς πρὸς τὴν μεγίστην διαφορὰν ἢ ὁποία παρατηρεῖται μεταξὺ τῆς καταπληκτικῆς τεχνολογικῆς προόδου καὶ τῆς μὴ ἱκανοποιητικῆς καταστάσεως εἰς τὴν κοινωνικὴν ὀργάνωσιν. Πρὸς ἐξήγησιν τῆς μεγίστης ταύτης διαφορᾶς, ἀκούονται καθημερινῶς κρίσεις καὶ ἀπόψεις, αἱ ὁποῖαι, κατὰ τὴν ἀντίληψίν μας οὐδόλως εὐσταθοῦν.

Μερικοὶ ὑποστηρίζουν ὅτι ὁ ἄνθρωπος θὰ μείνῃ πάντοτε ἕνας Ἰανός. Μεγαλοφυῖα, εἰς τὸ νὰ δαμάξῃ τὴν φύσιν καὶ ἠλίθιος εἰς τὰς ἀνθρωπίνας ὑποθέσεις καὶ σχέσεις. Ἄλλοι, παρατηροῦντες τὴν θλιβερὰν κατάστασιν εἰς τὰς διεθνεῖς σχέσεις, κρίνουν τὸν ἄνθρωπον, ὡς τὸ πλέον κουτὸν καὶ συχαμερὸν πλάσμα τοῦ κόσμου.

Ἐνώπιον τῆς μεγίστης ταύτης διαφορᾶς, μεταξὺ τῆς τεχνολογικῆς καὶ τῆς κοινωνικῆς προόδου, ὁ φιλόσοφος Bergson ὑπεγράμμισεν ὅτι ἀπαιτεῖται αὐξησις τῆς ἠθικῆς καὶ ψυχικῆς δυνάμεως τοῦ ἀνθρώπου : «Τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου ἠδξήθη ὑπερμέτρως ἀπὸ τὴν τεχνολογίαν. Συνεπῶς, ἀπαιτεῖται καὶ μία πρόσθετος ψυχή».

Τέλος, ὁ γνωστὸς Ἰγγλος ἱστορικὸς Arnold Toynbee, λέγει τὰ ἀκόλουθα : «Ὁ ἄνθρωπος εἶναι τὸ πιὸ ἰδιότυπο προῖον τῆς φύσεως. Κανένα ἄλλο πλάσμα στὴν γῆ δὲν εἶναι τόσο ἄνισα προικισμένο. Σὰν τεχνικός, ὁ ἄνθρωπος εἶναι μεγαλοφυῖα, σὰν κοινωνικὸ ζῶο εἶναι ὥστόσο ὀλιγόνους. Κατασκευάζομε μοντέλα αὐτοκινήτων, τὸ ἕνα κατόπιν τοῦ ἄλλου. Γιατί λοιπὸν νὰ μὴ ξοδέψουμε τοῦλάχιστον ἴσον χρόνον καὶ κόπον γιὰ μιὰ κοινωνικὴ μηχανή ; Ἐξακολουθοῦμε νὰ εἶμαστε ἐπικίνδυνα ἀνεπαρκεῖς καὶ ἀνεύθυνοι στίς κοινωνικὰς μας σχέσεις, ὁ ἕνας μὲ τὸν ἄλλο».

* * *

Ἀρχίζομεν ἀπὸ τὴν παρατήρησιν ὅτι δῆθεν δὲν ξοδεύομεν ἴσον χρόνον διὰ μιάν κοινωνικὴν μηχανήν, ὅπως καταβάλλομεν κόπους καὶ μόχθους, διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν αὐτοκινήτων. Ἡ ἄποψις αὕτη τοῦ Ἰγγλου ἱστορικοῦ δὲν εἶναι ἀπλῶς ἀβάσιμος, ἀλλὰ δύναται νὰ κριθῇ ὡς ἐξωφρενικὴ. Εἰς ὅλας τὰς κοινωνικὰς ἐπιστήμας παρατηροῦνται συνεχεῖς προσπάθειαι καὶ ὑπεράνθρωποι μόχθοι, διὰ μιάν καλυτέραν κοινωνικὴν ὀργάνωσιν, ἐὰν ὅμως τὰ ἀποτελέσματα δὲν

εἶναι ἱκανοποιητικά, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν φύσιν τοῦ προβλήματος. Τὸ ἔδαφος δὲν εἶναι γόνιμον καὶ ἡ σπορὰ δὲν ἀποδίδει καρποῦς.

Λίαν εὐνοϊκὴ εἶναι ἡ κατάστασις διὰ τὴν τεχνολογικὴν ἐξέλιξιν. Διὰ τῆς συνεχοῦς παρατηρήσεώς του, ὁ ἄνθρωπος συνέλαβε καὶ ἐξήγησε τοὺς νόμους τῆς φύσεως. Παράγων ἀποτελεσματικὸς τῆς ἐπιστημονικῆς καὶ τεχνολογικῆς προόδου εἶναι ἡ ἔρευνα τῶν ἐργαστηρίων.

Ὁ Η. Ροίγκαρέ παρατήρει ὅτι μέγα μέρος τῆς βιομηχανικῆς προόδου ὀφείλεται εἰς τὰς ἐρεῦνας τῶν φυσικῶν καὶ χημικῶν φαινομένων, αἱ ὁποῖαι πραγματοποιοῦνται εἰς τὰ ἐργαστήρια τῶν Πανεπιστημίων. Νέοι ἐπιστήμονες, ὠθούμενοι ἀπὸ τὸ πάθος τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης, ἂν καὶ οἱ ἴδιοι ἀπέθανον πτωχοί, ἐπέτυχαν ἀνακαλύψεις, αἱ ὁποῖαι συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς βιομηχανίας καὶ γενικῶς τῆς τεχνολογικῆς προόδου.

Εἰς τὴν σύγχρονον ἐποχὴν, παρατηροῦμεν μίαν κοινὴν καὶ παράλληλον προσπάθειαν, διὰ τὴν προώθησιν τῆς ἐρεῦνης, ἐκ μέρους τῶν Πανεπιστημίων, τῆς μεγάλης βιομηχανίας καὶ ὄλων τῶν κρατικῶν ὀργανισμῶν. Ἄλλὰ καὶ εἰς τὸ στάδιον τῆς ἐφαρμογῆς καὶ τῆς λειτουργίας τοῦ μηχανικοῦ ἐξοπλισμοῦ, τόσον οἱ ἀπλοῖ ἐργάται, ὅσον καὶ οἱ τεχνικοὶ ἐπιστήμονες προβαίνουν καθημερινῶς εἰς παρατηρήσεις καὶ βελτιώσεις τῆς λειτουργίας τῶν μηχανῶν.

Ἡ τεχνολογικὴ προσπάθεια δὲν ἐμφανίζει δυσχερείας καὶ δὲν προκαλεῖ διαφωνίας, ἐκτὸς μερικῶν ἐξαιρέσεων. Ἡ ἀνακάλυψις τῆς ραδιενεργείας καὶ ἡ διάσπασις τοῦ ἀτόμου, ἔγιναν δεκτὰ ὡς γεγονότα καὶ ἀπετέλεσαν μεγίστην ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ συγχρόνου κόσμου. Ἡ σημερινὴ πολύπλευρος ἐπιστημονικὴ ἔρευνα, τὴν ὁποίαν ἐνισχύουν παντοιοτρόπως τὰ σύγχρονα Κράτη, ὠδήγησεν εἰς τὴν καταπληκτικὴν πρόοδον καὶ εἰς τὴν κατάκτησιν τοῦ διαστήματος. Ἡ τεχνολογικὴ πρόοδος θὰ συνεχίσῃ τὴν πορείαν της, διότι ὅλοι οἱ παράγοντες βοηθοῦν ταύτην καὶ οὐδεμία δυσχέρεια ἐκδηλοῦται εἰς τὴν ὁδὸν της.

* *

Ἄς συγκεντρώσωμεν τὴν προσοχὴν μας εἰς τὰ ἐκ τῆς κοινωνικῆς ὀργανώσεως καὶ ἄς προσπαθῶμεν νὰ ἀντιληφθῶμεν τὴν φύσιν τοῦ προβλήματος. Διὰ νὰ ζήσῃ ὁ ἄνθρωπος μὲ τοὺς ὁμοίους του, διὰ νὰ ὑπάρξῃ ἀνθρωπινὴ κοινωνία, ὑπάρχει ἀπόλυτος ἀνάγκη κανόνων συμβιώσεως καὶ ρυθμίσεως τῶν σχέσεων. Ἡ ἀπὸ κοινοῦ διαβίωσις ἀποτελεῖ μορφήν παιγνιδίου καὶ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ παιγνίδιον, ἄνευ καθορισμοῦ βασικῶν κανόνων. Γνωρίζομεν ὅτι εἰς τὸ ποδόσφαιρον ὄχι μόνον ὑπάρχουν κανόνες, ἀλλὰ καὶ διαιτητής, ἐπιβλέπων τὴν πιστὴν ἐφαρμογὴν αὐτῶν.

Κατ' ἀναλογίαν, ἡ κοινωνικὴ διαβίωσις ἀπαιτεῖ τὴν ὑπαρξιν νόμων. Ποῖος ὅμως θὰ εἶναι ὁ νομοθέτης; Ὁ Πλάτων ὑπεστήριξεν ὅτι δὲν θὰ ὑπάρξῃ εἰς τὸν κόσμον εὐρυθμὸς κοινωνικὴ ὀργάνωσις, ἐὰν δὲν φιλοσοφήσουν οἱ βασιλεῖς ἢ δὲν γίνωνται φιλόσοφοι οἱ βασιλεῖς. Πρόκειται περὶ οὐτοπίας, ὅπως οὐτοπία εἶναι ὅλαι αἱ ἀναλύσεις τοῦ Πλάτωνος περὶ Πολιτείας.

Ὑπὸ οἰανδήποτε μορφήν καὶ ἐὰν ἐξετάσωμεν τὸ πρόβλημα τῆς κοινωνικῆς ὀργανώσεως, αἱ δυσχέρειαι φαίνονται ἀνυπέρβλητοι. Ἐὰν συναντηθοῦν μερικοὶ

ἄνθρωποι πέριξ μιᾶς τραπέζης καὶ ἀρχίσουν τὴν συζήτησιν περὶ δικαίου καὶ τοῦ τρόπου κοινωνικῆς ὀργανώσεως, ἢ ταυτότης ἀπόψεων φαίνεται ἀδύνατος. Εἰς τὴν θεωρίαν περὶ δικαίου ἔχομεν τὰ δύο ἄκρα. Τὸ θεῖον δίκαιον καὶ τὸ δίκαιον τὸ ἐκπηγάζον ἐκ τῆς θελήσεως τοῦ λαοῦ, δηλαδὴ τὸ ἀξίωμα τῆς λαϊκῆς κυριαρχίας. Μεταξὺ τῶν δύο ἄκρων, ὑπάρχουν πολλοὶ ἀντιλήψεις, ἀλλὰ καὶ ποικίλαι ἐφαρμογαί.

Εἰς τὰ προβλήματα τοῦ δικαίου, τοῦ ἠθικοῦ, τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, ματαίως θὰ ἀναζητήσωμεν ταυτότητα ἀπόψεων. Ὁ Pascal παρατηρεῖ ὅτι ὑπάρχει πάντοτε διαφωνία μεταξὺ δικαίου καὶ δυνάμεως καὶ ἡ δύναμις ἐπικρατεῖ, προσλαμβάνουσα τὸν μανδῦαν τοῦ δικαίου.

Τὸ φαινόμενον τοῦτο εἶναι σαφές εἰς τὰς διεθνεῖς σχέσεις. Ἐκαστον Κράτος ἔχει ὡς βασικὸν κανόνα τὴν ἐθνικὴν κυριαρχίαν, αἱ δὲ διαφοραὶ μεταξὺ τῶν Κρατῶν λύονται διὰ τῆς συγκρούσεως, διὰ τῆς δυνάμεως καὶ τῆς βίας. Εἶναι γεγονός ὅτι εἰς τὴν σύγχρονον ἐποχὴν, κατεβλήθη μία ἐνδιαφέρουσα προσπάθεια. Μετὰ τὸν πρῶτον Παγκόσμιον πόλεμον, ἰδρῦθη ἡ Κ.Τ.Ε., αὕτη ὅμως δὲν διέθετε ἐξουσίαν καὶ δὲν ἠδυνήθη νὰ παρεμποδίσῃ τὰς συγκρούσεις καὶ τὸν δεῦτερον Παγκόσμιον πόλεμον. Σήμερον ὑπάρχει ἡ ὀργάνωσις τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν, εἶναι ὅμως καὶ αὕτη ἀνίσχυρος καὶ ἀνίκανος νὰ λύσῃ τὰς διαφορὰς μεταξὺ τῶν διαφόρων χωρῶν. Βλέπομεν σήμερον ὅτι τόσον τὸ Συμβούλιον Ἀσφαλείας, ὅσον καὶ ἡ Γενικὴ συνέλευσις τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν ἀδυνατοῦν νὰ ἐπιβάλουν τὰς ἀπόψεις των καὶ αἱ πολεμικαὶ συγκρούσεις συνεχίζονται εἰς τὴν Μέσην καὶ ἄνω Ἀνατολήν.

Τὸ μόνον θετικὸν ἀποτέλεσμα τῶν Η.Ε. εἶναι ἡ εἰρηνευτικὴ δύναμις, τῆς ὁποίας ἡ παρέμβασις ἔχει θετικὰ ἀποτελέσματα, εἰς μερικὰς περιπτώσεις. Ἐχομεν ὡς παράδειγμα τὴν εἰρηνευτικὴν δύναμιν τῆς Κύπρου, ἡ ὁποία παρεμποδίζει τὰς συγκρούσεις, τὰ Η.Ε. ὅμως δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐπιβάλουν μίαν λύσιν λογικὴν εἰς τὸ Κυπριακὸν πρόβλημα.

Αἱ θεωρίαι καὶ ἀναλύσεις περὶ δικαίου δὲν ἠδυνήθησαν, μέχρι σήμερον, νὰ καταλήξουν εἰς συμπεράσματα, τὰ ὁποῖα νὰ γίνουν γενικῶς δεκτά. Ὑπάρχει ἡ γνωστὴ θεωρία περὶ φυσικοῦ δικαίου. Ἐκαστος ἄνθρωπος ἔχει μίαν ἀντίληψιν περὶ δικαίου, δὲν εἶναι ὅμως ἡ ἴδια δι' ὅλους, ἀλλ' οὔτε εἶναι σύμφωνος μὲ τὸ θετικὸν δίκαιον, τὸ δίκαιον τὸ ὁποῖον ἐφαρμόζεται.

Ὁ καθορισμὸς τοῦ δικαίου, εἶναι πρόβλημα δυσχερέστατον. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ Μωϋσῆς ἐκόμισεν ἐκ τοῦ ὄρους Σινᾶ τὰς δέκα ἐντολάς, ὡς ἔργον τοῦ Θεοῦ, διὰ νὰ μὴ ὑπάρξῃ ἀμφισβήτησις. Οἱ μονάρχαι ἐπεζήτουν τὴν εὐλογίαν καὶ στέψιν τῆς ἐκκλησίας, διὰ νὰ γίνῃ δεκτὴ ἡ ἀντίληψις περὶ θείου δικαίου.

Ἀντίθετον πρὸς τὸ θεῖον δίκαιον ἐμφανίζεται τὸ δίκαιον, ὡς βούλησις καὶ ἔργον τοῦ κυριάρχου λαοῦ. Ἡ βούλησις αὕτη τοῦ λαοῦ, ἐκφράζεται διὰ τῆς μεθόδου τῆς πλειοψηφίας, χάρις δὲ εἰς τὸ σύστημα τοῦτο παρέχεται ἐντολὴ εἰς τοὺς ἐκπροσώπους τοῦ λαοῦ νὰ ψηφίζουν τοὺς νόμους καὶ νὰ χειρίζονται τὰς κρατικὰς ὑποθέσεις.

Ἡ ἐφαρμογὴ ὅμως τοῦ δημοκρατικοῦ τούτου συστήματος συναντᾷ μυριάς

δυσχερείας. Ἐπὶ παραδείγματι, σήμερον εἰς τὴν Ἑλβετίαν τὰ πάντα καθορίζονται συμφώνως μὲ τὴν θέλησιν τοῦ λαοῦ, τὴν ὁποίαν ἐκφράζει ἡ πλειοψηφία. Ἀντιθέτως, εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ἡ θέλησις τοῦ Στρατηγοῦ Φράνκο, ὑποκαθιστᾷ τὴν βούλησιν τοῦ Ἰσπανικοῦ λαοῦ. Μεταξὺ τῶν δύο παραδειγμάτων, ὑπάρχουν διάφορα συστήματα καὶ παραλλαγαί.

Κατὰ γενικὸν κανόνα, ὅταν ἡ ὑπάρχουσα κατάστασις δὲν εἶναι ἀρεστή, τὸ πρόβλημα λύεται διὰ τῆς δυνάμεως, δηλαδὴ τῆς ἐπαναστάσεως. Ἡ φύσις τοῦ ἀντικειμένου εἶναι πολὺπλοκος καὶ ἡ δυσχέρεια ἐπιλύσεως μεγίστη. Ἡ πάροδος τοῦ χρόνου, περιπλέκει περισσότερον τὴν κατάστασιν. Αἱ οἰκονομικαὶ καὶ κοινωνικαὶ συνθήκαι μεταβάλλονται, καθὼς καὶ αἱ ἀντιλήψεις περὶ δικαίου καὶ κοινωνικῆς ὀργανώσεως.

Εἰς τὸν σημερινὸν κόσμον ὑπάρχει μεγάλη ποικιλία κρατικῶν μορφῶν καὶ κοινωνικῶν ὀργανώσεων. Ἄς μνημονεύσωμεν δύο μεγάλας κατηγορίας, τὸν καπιταλιστικὸν κόσμον καὶ τὸν κομμουνιστικόν.

Ἐὰν συγκεντρωθῶν περὶ μᾶς Τραπεζίης ἐκπρόσωποι τῶν Δυτικῶν χωρῶν, αἱ προστριβαὶ καὶ αἱ διαφωναίαι θὰ ἀντηχήσουν εἰς ἔντονον βαθμόν. Τὸ πρόσφατον παράδειγμα τῶν συζητήσεων, διὰ τὰ διεθνή νομισματικὰ προβλήματα καὶ τὴν τύχην τοῦ δολλαρίου εἶναι λίαν χαρακτηριστικόν. Δὲν θὰ προκύβουν καλύτερα ἀποτελέσματα, εἰς συγκέντρωσιν ἐκπροσώπων τῶν διαφόρων κομμουνιστικῶν χωρῶν. Αἱ καθημεριναὶ ὕβρεις μεταξὺ τῶν Σοβιετικῶν καὶ τῶν Κινέζων, εἶναι εἰς ὅλους γνωσταί. Τοῦτο φανερώνει ὅτι αἱ διχογνωμίαι καὶ αἱ προστριβαὶ δὲν εἶναι ἴδιον γνώρισμα τοῦ καπιταλιστικοῦ κόσμου. Πρόκειται περὶ γενικωτέρου φαινομένου, συνδεομένου μὲ τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου.

Ἄλλ' ἀπὸ τῆς περιόδου τῶν σπηλαιῶν μέχρι σήμερον δὲν ἐπῆλθε βελτίωσις εἰς τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου; Δὲν ὑπάρχει μὴ σχετικὴ κοινωνικὴ βελτίωσις καὶ πρόοδος; Ἀσφαλῶς ναί, ἀλλ' αὕτη εἶναι λίαν βραδεῖα.

Ἐὰν ἀνατρέξωμεν εἰς τὴν ἱστορίαν, δοκιμάζομεν πραγματικὴν φρίκην καὶ ἀποτροπιασμόν, δι' ὅσα ἄλλοτε ἐλάμβανον χώραν. Μύρια εἶναι τὰ ἐγκλήματα, τὰ ὁποῖα φαίνονται ἀπίστευτα. Προχείρως θὰ ἀναφέρωμεν δύο, ἂν καὶ ὑπάρχουν ἄλλα, ἴσως χειρότερα.

1. Κατὰ τὸ ἔτος 799 μ.Χ. οἱ ἐχθροὶ τοῦ Πάπα συνέλαβον αὐτόν, τὸν ἐφυλάκισαν καὶ ἠπειλοῦν νὰ τὸν τυφλώσουν.

2. Κατὰ τὸ ἔτος 1119 μ.Χ. εἶχεν ἰδρυθῆ μία ὀργάνωσις «Ἱπποτῶν τῆς Ἐκκλησίας». Ἐπρόκειτο περὶ δραστηρίων ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι ἀπέκτησαν μεγάλην περιουσίαν, εἰς τὰς διαφόρους χώρας, ἦσαν δὲ οἱ Τραπεζίται τοῦ Πάπα καὶ πολλῶν Πριγκίπων. Κατὰ τὸ ἔτος 1307, ὁ Βασιλεὺς τῆς Γαλλίας μὲ τὴν συνενοχίην τοῦ Πάπα, συνέλαβον τοὺς κυριωτέρους ἐκ τῶν Ἱπποτῶν τούτων, μὲ τὴν κατηγορίαν ὅτι ἦσαν ὄργανα τοῦ σατανᾶ. Ἡ ὀργάνωσις διελύθη, κατόπιν δὲ παρωδίας δίκης, ὅλοι οἱ Ἱππῶται ἐστάλησαν εἰς τὴν πυρὰν καὶ ἡ περιουσία αὐτῶν κατεσχέθη. Κατ' οὐσίαν, ἐπρόκειτο περὶ μᾶς ἐγκληματικῆς πράξεως, πρὸς ἀρπαγὴν τῆς περιουσίας τῶν Ἱπποτῶν.

Ἄσάκις θλιβόμεθα διὰ τὴν σημερινὴν κατάστασιν τοῦ κόσμου, εἶναι ἴσως

σκόπιμον νά ανατρέχωμεν εἰς τὴν ἱστορίαν. Τὰ γεγονότα μόνον τῶν ἐκκλησιαστικῶν πολέμων καὶ ὅσα ἔλαβον χώραν σχετικῶς μὲ τὴν ἐκλογὴν καὶ διαδοχὴν εἰς τὸν Παπικὸν θρόνον, εἶναι ἐξόχως διδακτικά.

Ἡ κοινωνικὴ πρόοδος τῆς ἀνθρωπότητος ὑπῆρξε βραδυτάτη. Μετὰ τὴν ἔξοδον ἀπὸ τὸ σκότος τοῦ Μεσαίωνα, παρατηρεῖται μία σχετικὴ πρόοδος, ἡ ὁποία, μὲ διακυμάνσεις καὶ παλινδρομάς, ἐξηκολούθησε μέχρι τοῦ 1914. Ἀπὸ τῆς χρονολογίας ταύτης ἀρχίζει μία περίοδος ἀνωμαλιῶν καὶ δυσχερειῶν. Οἱ πόλεμοι καταλήγουν εἰς ἠθικὴν ὀπισθοδρόμησιν καὶ ἀποτελοῦν εὐκαιρίας φρικτῶν ἐγκλημάτων.

Ἡ ἀνθρωπότης σήμερον εὐρίσκεται εἰς μίαν κρίσιμον καμπὴν τῆς ἱστορίας της. Διεθνῶς παρατηρεῖται πυρετώδης προσπάθεια ἐξοπλισμῶν. Ἄς ἐλπίσωμεν ὅτι θὰ ἀποφευχθῇ μία γενικωτέρα σύγκρουσις, διότι ἡ καταστροφὴ θὰ εἶναι ὀλική, μὲ τὴν χρησιμοποίησιν τῶν καταστρεπτικῶν πυραύλων καὶ τῶν ὑδρογονικῶν βομβῶν. Ἐὰν συγχρόνως καταστῆ δυνατὸν νά τερματισθοῦν καὶ αἱ τοπικαὶ συγκρούσεις, ἴσως ἀρχίσῃ μία εἰρηνικὴ περίοδος διὰ τὴν ἀνθρωπότητα.

* * *

Καὶ τώρα ποῖα συμπεράσματα δυνάμεθα νά ἐξάγωμεν ἐκ τῆς προηγουμένης ἀναλύσεως; Φρονοῦμεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι μεγαλοφυΐα καὶ ἰκανὸς νά θαυματουργῇ, εἰς τὴν τεχνολογικὴν πρόοδον, ἀλλὰ συγχρόνως ἡλίθιος εἰς τὰς κοινωνικὰς του σχέσεις. Οὔτε εἶναι ἀληθὲς ὅτι δὲν διατίθεται ὁ ἀπαραίτητος χρόνος, διὰ τὴν προσπάθειαν βελτιώσεως τῶν κοινωνικῶν σχέσεων. Ἐπίσης, δὲν εἶναι δυνατὸν νά ὑποστηριχθῇ ὅτι δὲν ἀνεκαλύφθη ἀκόμη ἡ κατάλληλος πολιτικὴ τέχνη.

Οἱ φιλόσοφοι καὶ οἱ κοινωνιολόγοι διδάσκουν συνεχῶς τὴν σχετικὴν ἀληθειαν καὶ ὑποδεικνύουν τὸν ὀρθὸν δρόμον. Εἰς τὰς διεθνεῖς σχέσεις, ὑποδεικνύουν τὸν διάλογον καὶ τὰς ἀμοιβαίας ὑποχωρήσεις, πρὸς ἐξασφάλισιν μιᾶς διεθνοῦς κοινωνίας, βασιζομένης ἐπὶ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ὀρθολογικῆς ὀργανώσεως. Διὰ τὸ ἐσωτερικὸν ἐκάστης χώρας, ἡ πολιτικὴ τέχνη εἶναι σαφῆς καὶ κατηγορηματικὴ. Τὸ ἀξίωμα τῆς λαϊκῆς κυριαρχίας, ὑπερέχει παντὸς ἄλλου ἀξιώματος. Καλῶς ἐφαρμοζόμενον ὀδηγεῖ εἰς ἓν ἀντιπροσωπευτικὸν σύστημα, εἰς μίαν δημοκρατικὴν διακυβέρνησιν ἐκάστης χώρας.

Ἐξυπακούεται ὅτι ἡ ἀπρόσκοπτος λειτουργία τοῦ δημοκρατικοῦ συστήματος, προϋποθέτει συναίσθησιν ἐκ μέρους τοῦ λαοῦ τῶν δικαιωμάτων του, ἀλλὰ καὶ τῶν ὑποχρεώσεων αὐτοῦ. Ἡ ὑπαρξίς μιᾶς κοινωνίας ἀπαιτεῖ συνοχὴν καὶ τάξιν. Ἀπαιτεῖ σεβασμὸν ἐκ μέρους ὄλων, τῶν κανόνων τῆς κοινωνικῆς διαβιώσεως. Μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου καὶ τὴν ἀλλαγὴν τῶν συνθηκῶν, τὸ θετικὸν δίκαιον παύει νά ἔχῃ τὸ ἴδιον περιεχόμενον καὶ ἀπαιτεῖται τροποποιήσις αὐτοῦ καὶ προσαρμογὴ εἰς τὰς νέας καταστάσεις. Ἡ προσαρμογὴ πρέπει νά ἐξασφαλίζηται, χωρὶς συγκρούσεις καὶ αἱματοχυσίας. Μὲ βάσιν τὸν διάλογον καὶ εἰς τὰ πλαίσια τῆς ἐλευθερίας τῆς σκέψεως, πρέπει νά ἀναζητηθῇ τὸ πρέπον, τὸ ἰδεῶδες, χωρὶς ὅμως νά παραγνωρισθῇ ἡ πραγματικότης, δηλαδὴ τὸ ἐφικτόν.

Εἶναι σαφὲς ὅτι ἡ πολιτικὴ τέχνη εἶναι γνωστὴ, ἢ ἐφαρμογὴ ὅμως ταύτης

συναντᾶ ἀνυπερβλήτους δυσχερείας. Οὕτως ἐξηγεῖται τὸ φαινόμενον τῆς πλημμελοῦς λειτουργίας τῆς δημοκρατίας, εἰς τὰς διαφόρους χώρας. Ἄλλὰ δὲν ὑπάρχει ἄλλη λύσις. Τὰ πάντα πρέπει νὰ τείνουν εἰς τὴν μόρφωσιν καὶ τὴν διαπαιδαγώγησιν τῶν λαῶν, εἰς τρόπον ὥστε τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα νὰ ἀποδώσῃ καρπούς, ἢ δὲ προσαρμογῇ εἰς τὰς νέας καταστάσεις νὰ λαμβάνῃ χώραν διὰ τῆς ἐξελικτικῆς μεθόδου.

Εἶναι ὀλίγον ἀποκαρδιωτικὸν διὰ τοὺς κοινωνιολόγους καὶ φιλοσόφους, τὸ φαινόμενον τῆς τόσον βραδείας κοινωνικῆς προόδου καὶ τῆς σημερινῆς, μάλλον παλινδρομήσεως, ἢ φύσις ὅμως τοῦ προβλήματος εἶναι τοιαύτη, ὥστε δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξασφαλισθοῦν καλύτερα ἀποτελέσματα.

Ἄς παρακολουθήσωμεν τὴν τύχην καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῆς προσπάθειας δύο ἐπιστημόνων. Ὁ εἰς ἐξ αὐτῶν ἀσχολεῖται μὲ τὴν φυσικὴν ἢ τὴν χημείαν καὶ γενικῶς τὰ προβλήματα τῆς τεχνολογικῆς προόδου. Ἡ ἐπιτυχία του δύναται νὰ θεωρηθῇ ἐξησφαλισμένη καὶ οὐδεμίαν δυσχέρειαν θὰ συναντήσῃ εἰς τὴν ἐργασίαν, ἐὰν εἶναι καλὸς ἐπιστήμων.

Ὁ ἕτερος, ἀσχολεῖται μὲ τὴν κοινωνιολογίαν καὶ εἰδικώτερον ἐξετάζει τὴν φύσιν τοῦ δικαίου καὶ τὴν ἐξέλιξιν αὐτοῦ, εἰς τὰς κοινωνικὰς σχέσεις. Θὰ συναντήσῃ οὗτος μυρίας δυσχερείας. Θὰ προσκρούσῃ εἰς διαφόρους προκαταλήψεις, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἀντίδρασιν θιγομένων συμφερόντων. Μία νέα ἰδέα, μία νέα θεωρία, ὅσον λογικὴ καὶ ἐὰν φαίνεται, θὰ προσκρούσῃ εἰς ἀπιστεύτους δυσκολίας.

Ἡ μόνη παρηγορία διὰ τοὺς ἀσχολουμένους μὲ τὰ κοινωνικὰ προβλήματα, εἶναι ἡ συναίσθησις ὅτι καλλιεργοῦν καὶ σπείρουν ἐπὶ ἐδάφους μάλλον ἀγόνου. Ἐὰν μάλιστα αἱ νεωτεριστικαὶ ἀντιλήψεις τῶν προκαλέσουν ὀδυνηρὰς συνεπειάς, ἀντὶ βραβεύσεων, ἃς ἐνθουμῶνται τὴν περιπέτειαν τοῦ Γαλιλαίου.

Ἄλλωστε εἶναι γεγονὸς ἀναμφισβήτητον ὅτι, ἢ ἐπίδρασις τῶν φιλοσόφων καὶ κοινωνιολόγων, γενικῶς τῶν ἀνθρώπων τῆς σκέψεως, φαίνεται βραχυχρονίως μικρὰ καὶ ἀνεπαίσθητος, μὲ τὴν πάροδον ὅμως τοῦ χρόνου πολλὰ πράγματα μεταβάλλονται ἐκ βάθρων εἰς τὴν κοινωνικὴν ὀργάνωσιν.

Ὁ φιλόσοφος A.N. Whitehead γράφει ὅτι οἱ μεγάλοι κατακτηταί, «ὅπως ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος, ὁ Καῖσαρ καὶ ὁ Ναπολέων, ἐξήσκησαν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ἐξελίξεως τοῦ Κόσμου. Ἡ ἐπίδρασις ὅμως αὕτη φαίνεται ἐλαχίστη, ἐὰν τὴν συγκρίνωμεν μὲ ἐκείνην ἢ ὅποια προεκλήθη, εἰς τὴν συμπεριφορὰν τῶν ἀνθρώπων, ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τῆς σκέψεως. Ἀπὸ τὸν Θαλῆν μέχρι σήμερον, οἱ ἄνθρωποι τῆς σκέψεως, ὡς ἄτομα φαίνονται ἀνίσχυροι, εἰς τὴν πραγματικότητα ὅμως οὗτοι εἶναι οἱ θεσμοθέται τοῦ Κόσμου».